

Besenyő János

A Magyar Honvédség afrikai szerepvállalása

A kultúrantropológusok lehetséges szerepe a műveletek során¹

Ez a tanulmány a Magyar Honvédség részéről az esetleges magyar szerepvállalás lehetőségeit ismerteti az afrikai kontinens országában, valamint a kultúrantropológusok lehetséges szerepét vizsgálja a kontinensen történő alkalmazás esetén.

Magyarország nem tekinthető új szereplőnek a fekete kontinensen, hiszen 1989-óta 13 afrikai misszióban közel 300 katona valamint rendőr teljesített szolgálatot. Az ő tevékenységükről több helyen is írtam, így most inkább a jövőbeni lehetséges afrikai műveletekkel foglalkozom.

Bár jóslatokba nem igazán érdemes bocsátkozni Magyarország újabb afrikai szerepvállalásával kapcsolatban, az egyértelmű hogy az elkövetkezendő években a NATO nagyarányú létszámcsökkentést, csapatkivonást hajt végre Afganisztánban. A balkáni EU-műveletben sem várható a magyar kontingens létszámának növelése, így a felszabadult katonáink a szövetségi kötelezettségeink miatt nagy valószínűséggel az afrikai kontingens műveleteiben folytatják tevékenységüket.

Az afrikai magyar katonai szerepvállalást megkérdőjelezheti a jelenlegi gazdasági válság, az ebből fakadó forráshiányok, sőt a hazai közvélemény egy részének a külföldi missziókkal szemben egyre jobban felerősödő ellenérzései is.

Nemrégiben beszélgettem a Magyar Honvédség egyik volt vezérkari főnökével, aki szerint nem nagyon csökkenthetjük a missziós vállalásaink szintjét (ezért is kell Afrikába mennünk), mert akkor a szövetségeseink (NATO, EU) jogosan számon kérhetik az általunk évek óta felajánlott, de nem teljesített vállalásainkat. Magyarország az elmúlt években a különböző békeműveletekben vállalt erőn felüli tevékenységével volt

¹ A 2012. május 31-én a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen megrendezett, *A kultúrantropológia lehetőségei a nemzetközi műveletek támogatásában* című konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

képes a velünk szemben időről-időre megfogalmazott kritikákat hatástalanítani. A volt vezérkari főnök szerint éppen ezért tudatosan kellene készülnünk az újabb afrikai szerepvállalásra, még pedig kötelékben, mert néhány nemzeti korlátozással rendelkező törzstiszt kiküldése az európai területen lévő parancsnokságokra a szövetségeseink számára nem jelent komoly ajánlatot. Hasonló véleményt hallottam egy Afganisztánból nemrégiben hazatért katonai vezető szájából, akinek a figyelmét több beszélgetésen is arra hívták fel, hogy a NATO és az EU aktívabban fognak részt vállalni az afrikai kontinens problémáinak megoldásából, amely során béketámogató műveletek megindítására is sor kerülhet.

A békeműveletek potenciális célpontjai Afrikában

Érdemes elgondolkozni azon, hogy a kontinens melyik országaiban kerülhet sor békeműveletre, illetve melyek azok a jelenleg is futó műveletek, ahová erőket ajánlhatunk fel. A NATO és az EU által eddig indított afrikai műveletekben Magyarország mindössze néhány törzstiszt kiküldésével vett részt.² Látható, hogy mind a két szövetség egyre nagyobb mértékben vesz részt az afrikai békefenntartó műveletekben és ez a jövőben még inkább erősödni fog. Ez már csak azért is igen valószínű, mivel a fekete kontinens országait (Mauritius és a Seychelle-szigetek kivételével) valamilyen módon és mértékben mind érintik olyan, komoly konfliktusokat kiváltó problémák, amelyek okai:

- a rossz kormányzás, a demokrácia hiánya, az állami erőszakszervek túlzott szerepe, a korrupció, a hatalommegosztás hiánya;
- az etnikai rivalizálás, az etnika-nemzetiségi ellentétek, a nemzeti azonosság-tudat hiánya, az etnikailag megosztott társadalom;
- a gazdasági, anyagi források igazságtalan elosztása, a rendezetlen földkérdés, az ivóvíz hiánya, a természeti kincsek valamely társadalmi csoport által történő kisajátítása, az élelmiszerbiztonság megoldatlansága;
- a romló gazdasági körülmények, a szegénység;
- A klímaváltozás következményei (szárazság, sivatagosodás stb.);
- a demográfiai robbanás, a túlnépesedés, a tömeges migráció.

Persze ez nem azt jelenti, hogy a kontinens minden országát egyformán sújtanak ezek a problémák, vagy vezetnének olyan fegyveres konfliktusokhoz, amelyek megoldásához fegyveres erő bevetése szükséges. Vannak bizonyos régiók, országok, amelyek veszélyeztetettebbek, ezért nagyobb a valószínűsége, hogy a közeljövőben területükön béketámogató műveletekbe kezdhet az Afrikai Unió, az ENSZ, a NATO, illetve az EU, esetleg valamely regionális szervezet, mint például az éveken keresztül

2 Az ENSZ-műveletekkel nem foglalkozom, mivel az elmúlt évtizedben a már működő nyugat-szaharai misszió 7 fős kontingensén kívül magyar békefenntartó kontingens ENSZ-műveletben nem szolgált Afrikában. Bár bizonyos gazdasági előnyök és költséghatékonyság miatt érdemes lenne kötelékerővel részt vennünk a Világszervezet műveleteiben, valamiért erre egyetlen kormány sem vállalkozott az elmúlt évtizedben. Politikai okokból inkább a NATO- és EU-műveletekben való, sokkal költségesebb részvétel mellett döntöttek, így valószínűsíthető, hogy a két szövetség által vezetett afrikai műveletek valamelyikében veszünk majd részt.

polgárháborúban álló Libériában korábban a Nyugat-Afrikai Államok Gazdasági Közössége (Economic Community of West African States – ECOWAS). Véleményem szerint ilyen szempontból a számításba vehető országok a következők:

Egyiptom

Úgy tűnik, az „arab tavasz” eseményei számos, nem kívánatos problémát (például a muzulmánok és a keresztény kopt kisebbség közötti ellentétek) hoztak elő az országban, amelyek több esetben is véres összecsapásokhoz, illetve az üldözöttek meneküléséhez vezettek.³ Egyre erősebbek a szektáriánus szalafista csoportok, amelyek a *sarija* bevezetését követelik; az államhatalom meggyengülése miatt jelentősen előtört a bűnözés (kábitószerek és fegyvercsempészet stb.).⁴ A gazdaság jelenleg is recesszióban van, korábban az ország bevételének nagy részét adó turisták biztonságosabb helyekre utaznak. Az új vezetés konfrontatívabb Izraellel, ami esetleg katonai konfliktust okozhat. Az országnak a Nílus vize megosztásával kapcsolatban vitája van Szudánnal és Etiópiával.⁵ Az elkövetkezendő években pedig a vízkérdés lesz az afrikai konfliktusok kirobbanásának egyik oka.⁶

Líbia

Bár a nyugati hatalmak segítségével elűzték Kadhafit, az Átmeneti Nemzeti Tanács képtelen fenntartani a rendet, különböző fegyveres milíciák, törzsi csapatok harcolnak egymás ellen.⁷ Az évekig mesterségesen elnyomott etnikai, nemzetiségi ellentétek kiújultak, a vérbosszú ismét mindennapossá vált. A különböző csoportok, frakciók képtelenek megosztani egymás közt a hatalmat, de egyik sem olyan erős, hogy a többire rákényszerítse az uralmát, vagy valamiféle stabilitást teremtsen. Sőt, az ország egyes területei már a kiválást fontolgatják.⁸ A korábbi közbiztonság megszűnt, a gazdasági élet továbbra is gyengélkedik, a kőolaj kitermelése, értékesítése még nem érte el a korábbi szintet.

Csád

Az országban élő etnikumok között egyre több az ellentét a hatalommegosztás hiánya miatt. A jelenlegi elnök, Idriss Deby távozását látná szívesen a saját törzséhez tartozó zaghawák egy része is, akik fegyvert fogtak ellene.⁹ Az országban hagyománya

3 <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13313370> (letöltés ideje: 2012. 05. 12.)

4 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (letöltés ideje: 2012. 05. 12.)

5 http://waterwiki.net/index.php/Water_Conflict_and_Cooperation/Nile_River_Basin (letöltés ideje: 2012. 05. 12.)

6 Glied Viktor: Vízkonfliktusok. 10. o.

7 http://kitekinto.hu/islam/2012/02/16/n_a_feszultseg_libiaban (letöltés ideje: 2012. 05. 12.)

8 <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-17271431> (letöltés ideje: 2012. 05. 12.)

9 Besenyő János – Hetényi Soma Ambrus – Jagadics Péter – Resperger István: Országismertető: Csád. 84–98. o.

van a polgárháborúknak és a különböző katonai puccsoknak.¹⁰ Bár az elnök többször is konfliktusba keveredett az országban állomásozó franciákkal, mégis az ő segítségüknek köszönhetően képes a hatalomban maradni.¹¹ Az ország gazdasága komoly problémákkal küzd, az évek óta tartó polgárháborús helyzet, a szárazság, az egyre inkább fogyatkozó megművelt földterületek, a vízkészletek miatt. Bár komoly kőolajmezőket találtak az országban, annak a kitermelésével kapcsolatosan Csád, illetve a kutakat létesítő Exxon Mobil, Chevron és Petronas között viták merültek fel, és Kína is részt kíván az olajkincsből. Az olajbevételeket Deby klientúrája és a hadurak fölözik le. Nem csoda, hogy Csádot a világ egyik legkorruptabb államának tartják. Több százezer, a szomszédos Szudánból érkezett menekült tartózkodik az országban, akik szintén komoly gondot jelentenek az országnak. A csádi kormányzat többször került fegyveres konfliktusba a szomszédos Líbiával (az Aouzou-sáv birtoklása miatt) és Szudánnal (a darfuri konfliktus miatt), amelyekkel a kapcsolat most sem problémamentes.¹²

Nigéria

Az ország a kontinens egyik vezető hatalma, de mégis megosztja az egyre erősebben jelentkező keresztény-muzulmán ellentét, illetve a déli és északi országrészek szembenállása. A vallási konfliktusokat erősíti a nemrégiben feltűnt Boko Haram muzulmán terrorszervezet, amely az Al-Kaida észak-afrikai ágához kötődik és a keresztények ellen hajt végre véres támadásokat.¹³ Az ország megosztottságát erősíti a hatalommegosztás problémája, a kormányzó elit és a tisztségviselői kar korruptsága, valamint a Niger-deltában élők elszakadási törekvései.¹⁴ Bár az ország gazdasága – főként a nagyarányú olajkitermelésnek köszönhetően – egyenletesen növekszik, a bevételek nem megfelelő felhasználása további problémákat okoz.¹⁵

Mali

Az 1960-ban függetlenné vált országot 23 éven keresztül katonai diktatúra irányította, illetve gyakori polgárháborúkkal, puccsokkal szembesült.¹⁶ Viszonylag fejlett a régió mezőgazdasága (főleg a Niger folyó völgyében), valamint az arany- és ércbányászat. Az ország sok termékből behozatalra szorul, így igen nagy a függősége a nemzetközi közösség segélyeitől.¹⁷ Problémát jelent az is, hogy az elmúlt évek során

10 <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13164686> (letöltés ideje: 2012. 05. 14.) valamint <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13754897> (letöltés ideje: 2012. 05. 14.)

11 <http://www.mindennapiafrika.info/2010/08/15/csad-deby-most-mar-a-franciakat-sem-latja-szivesen/> (letöltés ideje: 2012. 05. 13.)

12 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cd.html> letöltés ideje: 2012. 05. 14.)

13 David Cook: Boko Haram: A prognosis. 9–12. o.

14 <http://mendnigerdelta.com/> (letöltés ideje: 2012. 05. 14.)

15 <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13949550> (letöltés ideje: 2012. 05. 14.)

16 <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13881370> (letöltés ideje: 2012. 05. 14.)

17 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ml.html> (letöltés ideje: 2012. 05. 14.)

többször is bekövetkező szárazságok miatt, illetve a Niger folyó vízmegosztásával kapcsolatosan fegyveres konfliktussal fenyegető feszültségek alakultak ki Nigerrel és Guineával.¹⁸ Az ország kormánya elveszítette az ellenőrzést az északi területek felett, amelyeket az évtizedek óta lázadó tuaregek, valamint az Al-Kaidával szimpatizáló szalafista csoportok uralnak.

Niger

A szárazságokkal, sivatagosodással és a tuaregek fegyveres lázadásával évtizedek óta küszködő ország a világ egyik legnagyobb urán kitermelője, emellett komoly ásványkincs vagyonnal rendelkezik, – ennek ellenére szinte mindenből behozatalra szorul.¹⁹ A környező országokkal a vízmegosztás itt is komoly feszültségeket generál.²⁰ A tuaregeket képviselő Niger Movement for Justice (MNJ) bár hivatalosan békét kötött a kormánnyal, az nem valósult meg. Így a tuareg szeparista törekvések továbbra is veszélyt jelentenek az ország egységére. Az Al-Kaida in Maghreb (AQIM) szalafista terrorszervezet több helyen is bázist épített ki az országban, ahol különböző terrorcselekményeket hajtottak végre. Az országnak több környező országgal is határvitája van.²¹

Etiópia

Az Afrika szarvánál található országot a közvélemény a régió egyik legstabilabb országaként ismeri annak ellenére, hogy évekig tartó polgárháború, szárazság és éhínség sújtja. Az országhoz később csatlakozó Ogaden régióban működő szeparista mozgalom, az Ogaden National Liberation Front (ONLF) változó intenzitású fegyveres harcot folytat a kormány ellen.²² Etiópiának határvitája van Szomáliával és Eritreával, amely országokkal többször keveredett fegyveres konfliktusokba is, illetve 2007 és 2009 között Etiópia az USA szövetségeseiként harcoló csapatokat küldött Szomáliába, a muzulmán szélsőséges csoportok ellen.²³ Az ország nem rendelkezik kőolajjal, mezőgazdaságon alapuló gazdasága – részben az évek óta tartó szárazságok miatt – képtelen megfelelő mennyiségű élelmiszert biztosítani a lakosságnak, így Etiópia a kontinens egyik legszegényebb országaként évek óta segélyekre szorul.

18 Marisa Goulden – Roger Few: Climate change, water and conflict in the Niger River Basin. 25–27. o.

19 <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13943662> (letöltés ideje: 2012. 05. 14.)

20 <http://www.irinnews.org/InDepthMain.aspx?InDepthId=13&ReportId=60537> (letöltés ideje: 2012. 05. 14.)

21 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ng.html> (letöltés ideje: 2012. 05. 14.)

22 http://vkb.isvg.org/Wiki/Groups/Ogaden_National_Liberation_Front (letöltés ideje: 2012. 05. 15.)

23 <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13349398> (letöltés ideje: 2012. 05. 15.)

Szomália

Az 1960-ban angol és olasz gyarmati területekből létrehozott ország egyértelműen a bukott államok kategóriájába tartozik, ahol az átmeneti kormány, a hadurak, illetve különböző muzulmán terrorszervezetek küzdenek egymással.²⁴ A területen évszázadok óta rivalizálnak az ott élő etnikumok, klánok, ami folyamatos harcokat generál. A különböző szélsőséges muzulmán csoportok az ország jelentős részét tartják az uralmuk alatt, míg az Afrikai Unió (AMISOM) katonái által támogatott kormányzat csak a főváros egy részét felügyeli, hatalma pedig minimálisra csökkent.²⁵ Az elmúlt években olyan mértékűvé vált a part menti vizeken a kalózkodás, hogy az ENSZ, a NATO, az EU, az USA valamint több más ország évek óta tartó kalózellenes akciókat indított a térségben.²⁶ Az országot nemcsak a polgárháború, de gazdasági nehézségek, évek óta tartó szárazság is sújtja, ami miatt humanitárius krízis alakult ki. Ennek nyomán több százezer szomáliai menekült él a környező országokban. Az országnak határvitái vannak Etiópiával, Kenyával és Dzsibutival.

Kongói Demokratikus Köztársaság

Az ásványkincsekben hihetetlenül gazdag ország az 1960-ban történő megalakulásától kezdve küzd etnikai-törzsi ellentétekkel, polgárháborúval, és korrupcióval.²⁷ 1998–2003 között itt zajlott az „Afrika világháborúja” néven ismert konfliktus, amelybe több más afrikai állam (Angola, Namíbia, Zimbabwe, Uganda és Ruanda) is bekapcsolódott, és amely 3 millió áldozatot követelt. Bár a szembenálló felek békét kötöttek, az ország keleti részén továbbra sincs béke. Ott a Ruandából elmenekült hutuk, különböző törzsi milíciák, a kormányerők és a hadurak magánhadseregei vívnak véres összecsapásokat. Az ENSZ, az EU és a NATO több békefenntartó műveletet indított az országban.²⁸ Az ország az elmúlt években komoly gazdasági fejlődésen ment keresztül, köszönhetően az afrikai nyersanyagkincsért folytatott küzdelemben, ahol amerikai, európai, kínai, indiai és más cégek versenyeznek a különböző gazdasági lehetőségek kiaknázásáért. Az országnak Ugandával és Zambiával határvitái vannak.²⁹

24 <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-14094503> (letöltés ideje: 2012. 05. 15.), valamint <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/so.html> (letöltés ideje: 2012. 05. 15.)

25 Kis Álmos Péter – Besenyő János – Resperger István: Országismertető: Szomália. 48–68. o.

26 Besenyő János – Kis-Álmos Péter: Kelet-Afrika tengeri farkasai – A szomáliai kalózkodás fénykora. 46–58. o.

27 <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13283212> (letöltés ideje: 2012. 05. 15.)

28 Besenyő János – Gyarmati Ádám – Hetényi Soma Ambrus – Pető Gergő – Szijj Dóra – Resperger István: Országismertető: Kongói Demokratikus Köztársaság. 90–101. o.

29 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cg.html> (letöltés ideje: 2012. 05. 15.)

Zimbabwe

A sokáig a környező államok „kenyereskosaraként” ismert állam mezőgazdasága a fehér farmerok elüldözése és az elhibázott földreform miatt szinte teljesen csődbe jutott, sőt bizonyos élelmiszerekből Zimbabwe behozatalra szorul.³⁰ Az ország lakosságának jelentős része munkanélküli és az éhhalál szélén áll, ezért több millióan emigráltak Dél-Afrikába munkát keresve.³¹ A nemzetközi közösség által elszigetelt országot 2008-ig a Mugabe által vezetett ZANU-PF uralta. Bár hivatalosan parlamenti demokrácia van, a hatalommegosztására Mugabe továbbra sem hajlandó. Betegsége és kora miatt azonban az ellenzék egyre hangosabban hallatja a hangját és készül a Mugabe utáni időszakra, ami nem biztos, hogy békésen jön el. A Zambézi folyó vízmegosztásával kapcsolatosan az ország több esetben is konfliktusba került a szomszédos Zambiával és Botswanával, és hosszú távon ez a kérdés biztonsági kockázatot jelent a folyó vízgyűjtő területén lévő államoknak.³²

Szudán és Dél-Szudán

A két ország több évtizedes viharos „együttlét” után vált szét 2011. július 9-én, de azóta sincs közöttük béke. Ez nagyrészt a korábbi muzulmán–keresztény ellentétekből, a főként délen található jelentős olajvagyon megosztása, a vitatott határkérdések, az Abyei-régió hovatartozása, illetve a Nílus vízének megosztásából fakad. Az ENSZ jelenleg is békefenntartókat állomásoztat mind a két országban. Szudán további szakadár törekvésekkel szembesül Darfur, illetve Kordofán tartományokban. Az országban több tízezer menekült tartózkodik a szomszédos országokból, valamint majd jelentős számú, főként dél-szudáni is azokban.³³ Az olajban gazdag Dél-Szudán kiválása óta az ország bevételei jelentősen csökkentek, így gazdasági nehézségekkel, növekvő inflációval szembesül a kormányzat.³⁴ Szudánnak határvitája van több környező országgal is. Bár Dél-Szudán komoly gazdasági lehetőségekkel bír, az évekig tartó polgárháború és az infrastruktúra teljes hiánya miatt a világ egyik legszegényebb államának számít.³⁵ A már meglévő etnikai feszültségek mellett komoly feszültséget jelent az északi területekről visszatért több százezer déli menekült sorsának kérdése, valamint a határviták Szudánnal, Kenyával.

Bissau-Guinea

A világ egyik legszegényebb országa igen jelentős adóssággal rendelkezik, amit a korrupció és a gazdaság gyengesége miatt képtelen visszafizetni. Az ország lakóinak jelentős része halászatból és mezőgazdaságból él.³⁶ A gyenge állam helyzetét nehezítik

30 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/zi.html> (letöltés ideje: 2012. 05. 15.)

31 Búr Gábor: *Afrika-történeti tanulmányok*. 215. o.

32 <http://www.dartmouth.edu/~gsfi/gsfweb/htmls/papers/text3.htm> (letöltés ideje: 2012. 05. 15.)

33 Besenyő János: *Országismertető: Szudán*. 104 o.

34 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/su.html> (letöltés ideje: 2012. 05. 15.)

35 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/od.html> (letöltés ideje: 2012. 05. 15.)

az évek óta tartó katonai puccsok, a rövid ideig tartó polgárháború, valamint a kábítószer-kartellek zavartalan tevékenysége.³⁷ Az EU és az ENSZ a kábítószer-kereskedelem visszaszorítása érdekében missziót működtetett az országban, viszonylag kevés eredménnyel.

Burundi

Az ország 1961-es függetlenné válásától kezdve folyamatos a küzdelem a hutu és tuszi népcsoportok között, amely egy 12 évig tartó polgárháborúhoz vezetett.³⁸ Bár később a szembenálló felek békét kötöttek, a hatalommegosztásával elégedetlen hutuk harcot indítottak a kormányzat ellen. A világ egyik legszegényebb országában az emberek nagy része a mezőgazdaságból és a nemzetközi közösségtől kapott segélyekből él.³⁹ Burundinak határvitája van a szomszédos Ruandával, de etnikai alapon a Nagy-Tavak vidékén található országok konfliktusaiban is nagy szerepet játszik.

Közép-afrikai Köztársaság

A bukott államként elkönyvelt ország megalakulása óta a világ egyik leginstabilabb állama.⁴⁰ A francia támogatással fölállított ENSZ-misszió (MINURCAT) képtelen volt megfékezni a különböző fegyveres csoportokat, illetve stabilizálni az országot. A belpolitikai instabilitás negatívan érinti a gazdaságot is.⁴¹ Bár az ország jelentős ásványkincs és ivóvíz vagyonnal rendelkezik, az időnként kiújuló fegyveres harcok és a nagymértékű korrupció miatt nem képes kiaknázni azt. Az országba több tízezer menekült érkezett a szomszédos Szudánból és Csádból, de innen is menekültek a környező államokba.⁴² Az országban élő arab nomádok vándorlás közben gyakran kerülnek fegyveres összeütközésbe a dél-szudániakkal, amely a két ország viszonyát jelentősen nehezíti.

* * *

Itt most csak azokat az államokat soroltam fel, ahol nagy a valószínűsége olyan fegyveres konfliktusnak, amelyre a nemzetközi szervezeteknek és a nyugati országoknak kell. További veszélyeztetett államoknak számítanak még: Marokkó,⁴³ Eritrea, Elefántcsontpart, Libéria, Guinea, Sierra-Leone, Kamerun, Malawi, Uganda, Angola, Burkina Faso, Madagaszkár, és Mauritánia is.

36 <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13443186> (letöltés ideje: 2012. 05. 15.)

37 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pu.html> (letöltés ideje: 2012. 05. 15.)

38 <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13085064> (letöltés ideje: 2012. 05. 15.)

39 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/by.html> (letöltés ideje: 2012. 05. 15.)

40 <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13150040> (letöltés ideje: 2012. 05. 16.)

41 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ct.html> (letöltés ideje: 2012. 05. 16.)

42 <http://www.un.org/events/tenstories/06/story.asp?storyID=300> (letöltés ideje: 2012. 05. 16.)

43 Bár Marokkó stabil állammak számít a térségben, a nyugat-szaharai helyzet miatt nem lehetünk biztosak abban, hogy mikor tör ki egy újabb fegyveres konfliktus az őslakos saharáviak és a területet megszálló ország között.

Kultúrantropológusok a hadseregben?

Sokakban felmerül a kérdés, hogy egy békefenntartó műveletben szükség van-e egyáltalán kultúrantropológusok jelenlétére, és ha igen, akkor miért. Véleményem szerint igen és remélem, hogy a tanulmány olvasói hasonló következtetésre jutnak.

Az ellenség megismerésének fontossága

Ha valaki megvizsgálja az emberiség ismert háborúit, amelyekről feljegyzések maradtak fenn, rögtön szembetűnik, hogy mennyire fontos volt az ellenségről megbízható információkat szerezni, megismerni azokat. Ezért már a korai birodalmak is használtak kémeket, valamint az írásbeliség kialakulásával egyidejűleg rögzítették is ezeket az információkat. Az egyik legkorábbi írott emlékünk a Biblia, illetve az abban található ószövetségi könyvek, ahol például arról olvashatunk, hogy az asszírok által elhurcolt héberek helyére az uralkodó különböző népcsoportokat telepített le, akik azonban csak akkor nyertek nyugodalmat, amikor megismerkedtek az adott terület kultúrájával, szokásaival.⁴⁴ A híres Szun Ce is fontosnak tartotta az ellenség megismerését: „Ha ismered az ellenséged és ismered magad, nem kell félned száz csata kimenetelétől sem, [...] ha nem ismered sem magad sem az ellenfeled, minden csatában alulmaradsz.”⁴⁵

Természetesen a kultúrantropológia önmagában nem teszi lehetővé az egész társadalom megismerését, azonban nagymértékben hozzá járul ahhoz. A kultúrantropológusok többnyire kisebb közösségeket térképeznek fel, amelyek jellemzőek az általunk harmadik világhoz sorolt országokra. Azon országokban pedig, ahol a modern tömegkommunikációs eszközök jelen vannak és a társadalmi munkamegosztás is komplexebb, ott a szociológusokkal és a szociálpszichológusokkal párhuzamosan kell őket alkalmazni.

Más esetekben is látható, hogy az idegen hatalmak előbb vagy utóbb, önként vagy más kényszerítő esemény hatására igyekeztek megismerni és valamelyest tiszteletben tartani a meghódítottak politikai, gazdasági és társadalmi (ti. kulturális, szociális stb.) szabályait. Persze mondhatjuk, hogy ez csak akkor történik meg, ha egy hatalom tartósan leigáz egy országot, de ebben a formában ez nem igaz.

A katonai vezetők – néhány kivételével – ugyanis mindig arra törekedtek, hogy a legkisebb katonai veszteséggel hajtsák végre a politikai vezetők által megköveteltet. Ehhez pedig meg kellett nyerni a műveleti területen élő lakosság a támogatását (vagy semlegességét). Erre a britek „a szív és elme megnyerése” kifejezést használták, ezért voltak képesek a II. világháborúban a japánok ellen fordítani a kachin és más ázsiai népcsoportokat, majd pedig sikeresen fellépni a malájföldi konfliktusban a kommunista gerillák ellen.⁴⁶ Erre más nemzetek is rájöttek a saját keserű tapasztalataik révén.

44 2. Királyok könyve 17, 24–41

45 Szun Ce: A hadviselés tudománya. III/18. (1). – letölthető: <http://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm>

46 http://www.rand.org/pubs/research_memoranda/RM4174.html (letöltés ideje: 2012. 05. 22.)

Az USA, mivel nem volt képes megnyerni a helyi lakosság támogatását, elveszítette a Vietnámi háborút, majd megalázó módon kellett békét kötnie. Már akkor megfogalmazódott, hogy a polgári lakosság és a katonák közötti kapcsolatot több ponton is javítani szükséges, illetve fontos lenne jobban megismerni a helyieket. Ez a hiba valamilyen módon Szomáliában is visszaköszött, ahol úgy mentek bele egy konfliktusba, hogy nem ismerték megfelelő módon a helyi viszonyokat.

A jelzett tapasztalatok alapján írhatta Montgomery McFate antropológus professzor azóta elhíresült mondatát, miszerint a „... kultúra nem ismerése épp úgy ölhet, mint bármely fegyver”.⁴⁷ Ezek után több tanulmány is született a műveletek „civil” aspektusaival kapcsolatban,⁴⁸ illetve az USA igyekezett távol maradni az afrikai és ázsiai konfliktusoktól, de ezt a speciális nagyhatalmi helyzete miatt sokáig nem tehetette meg. Ezt később igazolták az iraki, afganisztáni műveletek, majd az AFRICOM létrehozása.

Human Terrain System

2005–2006 között Don Smith készített el egy koncepciót, amely a „civil” tudományok (antropológia, etnográfia, nyelvészet, kultúra stb.) felhasználását javasolta az amerikai hadseregben belül, az addig megszokottaktól eltérő módon. A koncepcióról 2006 végén már a *Military Review* jelentetett meg egy hosszabb írást.⁴⁹ Ebben a rendszerben – ami később „Human Terrain System (HTS) néven vált ismertté – a polgári életből alkalmazott különböző végzettségű szakértők tanulmányozzák a műveleti területen élőket, feltérképezik a viszonyaikat. Mindennek alapján olyan ajánlásokat fogalmaznak meg a katonai vezetők számára, amelyekkel javítani lehet a katonai műveletek hatékonyságát, csökkenteni a civil-katonai konfliktusok és az áldozatok számát.⁵⁰ Így a civil szakértők és a katonai felderítés által összegyűjtött információk feldolgozásával és alkalmazásával egy többfunkciós (katonai, hírszerzési és tudományos) szervezet jött létre, amely igen gyorsan bebizonyította a hatékonyságát. Ezután a program a US Army Training and Doctrine Command (TRADOC) felderítési részlegéhez került, ahol Steve Fondacaro ezredes irányításával Irakban és Afganisztánban minden harcoló dandárnál létrehoztak egy civil tudósokból és aktív katonákból álló információ-szerző, értékelő-elemző Human Terrain Team (HTT) elnevezésű csoportot.

Bár némely tudományos szervezet a kezdetektől fogva támadta a program célkitűzéseit, az első csoportok alkalmazása pozitív eredményeket hozott, a műveleti területeken szolgáló parancsnokok és a katonák elismerték azok létjogosultságát. Ezért 2007-ben Robert M. Gates, az USA hadügyminisztere további 40 millió USD-t

47 www.e-mapsys.com/Cultural_Matters.pdf (letöltés ideje: 2012. 05. 22.)

48 Például az amerikai hadsereg egységeinek a szomáli ENSZ műveletekben 1992–1994 közötti részvételéről, a „My clan against the World” címmel készítettek egy rendkívül részletes tanulmányt, amely már olyan témákat is bemutat, amelyekkel azóta a HTS rendszer foglalkozik.
<http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a465677.pdf> (letöltés ideje: 2012. 05. 22.)

49 http://www.army.mil/professionalWriting/volumes/volume4/december_2006/12_06_2.html (letöltés ideje: 2012. 05. 22.)

50 Bővebb információ a <http://humanterrainsystem.army.mil/> honlapon található a HTS rendszerről.

biztosított a HTS-program működtetésére, és további csoportokat sikerült felállítani a műveleti területeken.

Egy HTT-csoportban általában 3–8 fő szolgál, akik között található tudományos szakember (kulturális elemző, regionális szakértő), illetve katonák (parancsnok, kutatási menedzser, HT-elemző) is. A csoport tagjai a katonai szervezetekbe tagozódva, katonai alárendeltségben végzik a munkájukat. Hasonló csoportokat más NATO-tagországok hadseregeinél is alkalmaznak.

Az Afganisztánban szolgáló magyar katonák is találkoztak már a rendszerrel, amelyről többen is pozitívan nyilatkoztak. Ezért már történtek kezdeti lépések a Magyar Honvédség Civil-katonai Együttműködési és Lélektani Műveleti Központon belül, ahol nemcsak funkcionális szakértő csoportokat hoztak létre, hanem az alakulat korábbi parancsnoka, Boldizsár Gábor ezredes hivatalosan is rendszeresített egy kultúr- és vallásantropológus beosztást a szervezeten belül.

Jelenleg egy kultúrantropológus, illetve egy vallásantropológus, egy szociológus és egy politológus végzettségű szakember szolgál a Központ állományában, akik közül két fő szolgált műveleti területen: Afganisztánban és Koszovóban. Ez azonban korántsem jelent akkora tapasztalatot, mint az elvárható lenne ezektől a szakemberektől, akiknél követelmény kell, hogy legyen a terepen megszerzett tapasztalat. Ráadásul ez a négy fő a 24 000 fős Magyar Honvédség vállalásaihoz, jelenlegi műveleteihez képest igen kevésnek tűnik.

A másik dolog, amit figyelembe kell vennünk, hogy az afrikai konfliktusok szinte teljes egészében etnikai alapúak (még akkor is, ha azok politikai, gazdasági vagy más egyéb címkével rendelkeznek). Ezeket a konfliktusokat csökkenteni valamelyest lehetséges, de a gyarmatosítók által meghúzott, majd később „szentesített” országhatárok léte – amely azonos etnikumokat választ szét, illetve különböző, egymással ellenséges viszonyba lévőket pedig összezár – kódolja az újabb háborúkat, polgárháborúkat.

Arra már mindenki rájött, hogy ezek a konfliktusok nemcsak határ, de földrész nélküliek is, így negatív hatásuk viszonylag gyorsan jelentkezik Európában, így akár Magyarországon is! Ezért alkalmasnak kell lennünk többnemzetiségű béketámogató vagy békekikényszerítő műveletekben részt venni az eddigiektől eltérő eszközökkel. Véleményem szerint egy ilyen eszköz lehet a polgári szakemberek alkalmazása ezekben a műveletekben, illetve a HTS-rendszerhez hasonló projekt létrehozása.

A magyar kultúrantropológusok lehetséges feladatai

Az eddig leírtak alapján szükségesnek tűnik – felhasználva az amerikai tapasztalatokat – különböző szakemberek, kutatók alkalmazása bizonyos katonai műveletek során. De ne legyünk álszentek, ugyanis ezek alkalmazásának csak egyetlen célja lehet: a Magyar Honvédség műveleti céljainak elérése, azaz a kockázatcsökkentés, a civilekkel való együttműködés, és a katonai műveletek hatékonyságának javítása!

Jó esetben az antropológusok és más szakemberek érdekei, kutatási témái találkoznak a Honvédség érdekével, így az támogatja (egyfajta módon szponzorálja) helyszíni kutatásaikat, terepmunkájukat, amelyek eredményei pedig segíthetik a CIMIC-, a PSYOPS-, és bizonyos felderítési tevékenységeket.

A honvédség állományába tartozó antropológusok tevékenysége nagy vonalokban megegyezik a polgári életben tevékenykedő társaikkal, annyi különbséggel, hogy a katonák igényei erősebben jelennek meg a kutató munka során. Véleményem szerint a kultúrantropológusok lehetséges tevékenysége a műveleti területen:

- adott műveleti terület humán viszonyainak feltérképezése;
- helyi lakossággal való kapcsolatok kiépítése, „kulturális tolmácsként” való ténykedés;
- kulcsemberek (törzsi, politikai, katonai, vallási, gazdasági stb.) felkutatása, profiljuk elkészítése, esetleg kapcsolat kiépítése velük;
- adatgyűjtés a helyszínen;
- rendelkezésre álló ismeretanyagok összegyűjtése, elemzése;
- kulturális segédanyagok összeállítása a hazai állomány számára;
- kulturális felkészítés, oktatási tevékenység a műveletben résztvevők részére;
- későbbi elemzések céljából az ismeretek adatbázisba történő feltöltése.

Ezeket a tevékenységeket részben a katonai felderítés, valamint a CIMIC, PSYOPS szakemberek végzik a műveleti területeken, változó hatásfokkal. Bizonyos téren vannak ugyan egyezések, alkalmanként átfedések is, de a két terület külön-külön nem képes minden, a műveletek során felmerülő kérdésre választ adni. A két terület együttes alkalmazásával azonban sokkal hatékonyabbá válhatnak műveleteink. Éppen ezért érdemes megvizsgálni annak a lehetőségét, hogy felállítsunk egy olyan adatbázist, amelyben azok a kutatók, tudományos szakemberek szerepelnek, akik a várható afrikai misszióink során képesek tudásukat, mint önkéntes tartalékosok (esetleg egy-egy projekt megvalósítására határozott idejű szerződést kötő polgári alkalmazottak) a Magyar Honvédség rendelkezésére bocsátani.

Bizonyos szakmák terén a végzettek nagy száma, a viszonylag kevés munkalehetőség és a gazdasági válság hatása miatt, valószínűleg könnyen találnánk jelentkezőket, akik nagyobb kockázatok ellenére is vállalnák a meghatározott idejű szolgálatot. A befejezett műveletek után a kint megszerzett tudásuk nagy részét (kivéve a minősített információkat) további szakmai munkájuk során hasznosíthatnák, további kutatásaikat pedig – ha azok célkitűzéseivel egyetért – támogathatná a honvédség. Akik néhány misszió után kedvet kapnának a katonai szolgálathoz, azok akár szerződéses, akár hivatásos státuszban folytathatnák a tevékenységüket a szervezeten belül. Így olyan jól képzett „kész” szakembereket kapnánk, akik a még hiányzó képességeket minimális ráfordítással biztosítanák számunkra. Ezt a lehetőséget már csak azért is érdemes megfontolni, mert egyelőre nem rendelkezünk kellő számú, katonaviselt szakemberrel.

Bár több ezer katonánk szolgált különböző katonai és béketámogató műveletben, közülük néhánynak van csak tudományos fokozata, megfelelő tapasztalata, nyelvismerete vagy akarata ilyen tevékenységet végezni. Az pedig jó néhány évbe és jelentős anyagi kiadásba kerül, hogy a honvédség állományába tartozó, missziós tapasztalattal bíró tisztek, tiszthelyettesek számára biztosítsuk ezeknek a speciális képzettségeknek a megszerzését.

Mivel az amerikai hadseregnek sem egyszerű a HTS-rendszer szakértői állományának (antropológusok, szociológusok, szociálpszichológusok stb.) feltöltése, valószínűleg nálunk is sor kerülhet arra, hogy katonák ilyen irányú tanulmányait

finanszírozza a honvédség. Volt már hasonló program, amikor az 1990-es években a honvédség egy program keretében lehetővé tette csapattisztek számára, hogy pszichológusi tanulmányokat folytassanak, majd azok sikeres befejezését követően alkalmazta őket a csapatpszichológusi szolgálatban. Magam is ismertem ilyen tisztet, aki jelenleg is katonapszichológusként szolgál. Persze ehhez is idő és pénz szükséges, de úgy vélem egy HTS-rendszerhez hasonló program jelentősen hozzájárulhat a műveleteink sikeréhez, csökkentheti az abban szolgálókra leselkedő veszélyeket.

Javaslatok

A tanulmány nem lenne teljes, ha nem fogalmaznák meg benne használható javaslatokat, amelyek az eddigi missziókban megszerzett magyar tapasztalatokon alapulnak. Az alábbiakban felsorolom azokat a tevékenységeket, amelyeknek végrehajtása jelentősen hozzájárulhat a majdani afrikai műveleteink sikeréhez.

- *Nyelvi képzések mielőbbi megkezdése.* A Magyar Honvédség tisztjeinek, tiszttheyetteseinek nagy része használható angol nyelvtudást szerzett, amelynek a szinten tartása – a folyamatosan misszióba járó állomány egy részének kivételével – a többségnél nem megoldott. Éppen ezért igen fontos lenne a meglévő kapacitásunkat kihasználva karbantartani és javítani a misszióban tervezett állomány angol nyelv ismeretét. Az afrikai műveletekbe tervezett állomány számára az angol nyelv ismerete mellett igen hasznos lenne a francia, az arab és a „közvetítő” nyelvek (szuahéli, hausa, zulu) megfelelő szintű elsajátítása is, mivel azok ismerete a kontinens bizonyos sajátosságai miatt elengedhetetlen.
- *Az afrikai missziókban szolgáltak bevonásával ország és konfliktuselemzések, illetve felkészítő anyagok elkészítése.* Bár az elmúlt években 13 afrikai misszióban szolgáltak magyar katonák, azok egyikéről sem készült könyv vagy olyan tanulmány, amely a békekiképzést segíthetné. Az afrikai műveletekben szolgáltak többsége az évek óta tartó átszervezések során elhagyta a Honvédséget, így tudásuk elveszett számunkra.⁵¹ Azok tapasztalatait, akik még aktív állományban vannak, érdemes lenne feldolgozni, majd megjelentetni, illetve kiképzési, felkészítési anyagként felhasználni a későbbiek során. Közülük páran akár a jövőbeni missziós felkészítésekben is szerepet vállalhatnak.
- *Misszió-specifikus felkészítés.* Itt kiemelt figyelmet szükséges fordítani azokra az afrikai országokra, ahol az elkövetkezendő években az EU és a NATO is egyre nagyobb szerepet vállalhat. Ilyen országok lehetnek például Egyiptom, Líbia, Észak-Szudán, Dél-Szudán, Szomália. Ezekről az országokról, konfliktus-zónákról érdemes lenne olyan részletes ismertető anyagokat készíteni, amelyek a missziós felkészítések során használhatóak lennének. Az anyagok elkészítésekor természetesen bevonásra kerülhetnének nem csak az afrikai missziós tapasztalattal rendelkező katonák, rendőrök, hanem más, a területet jól ismerő

51 Ha az elmúlt években nyugdíjba kényszerített, afrikai missziós tapasztalattal rendelkező tiszték vállalnák a mostani honvédelmi vezetés által létrehozott önkéntes tartalékos szolgálatot, nem csak a korábban szerzett tudásukat hasznosíthatnánk, de – megfelelő egészségügyi állapotuk esetén – akár maguk is külszolgálatot vállalhatnak ismét Afrikában.

civil szakemberek is (humanitárius szervezetek alkalmazottai, gazdasági, kereskedelmi szakemberek stb.).

- *Szakértői bázis létrehozása kormányzati és nem kormányzati szervek, civil egyetemek és kutatók bevonásával.* Ennek a bázisnak a létrehozása már csak azért is nagyon fontos, mert az Afrika-kutatás – bár évtizedek óta létezik hazánkban – annak művelői többnyire egyénileg kutatnak, illetve több kisebb-nagyobb szervezetnél, amelyek koordinációja csak eseti szinten működik. Így nagyon sok olyan kutatás folyt/folyik, amelyek eredményeit a honvédség afrikai alkalmazása során hatékonyan tudnánk felhasználni. Adott esetekben ösztöndíjakkal vagy más módon is támogathatnánk ezeket a kutatásokat.

Véleményem szerint Magyarország továbbra is részt vesz az afrikai békefenntartó és támogató műveletekben, főként a szövetségi kötelezettségeink, illetve saját jól fel-fogott politikai és gazdasági érdekeink miatt. Ezért is lenne érdemes mihamarabb az eddigi afrikai tapasztalatainkat feldolgozni, hozzáférhetővé tenni és beépíteni a kiképzésbe, valamint az amerikai HTS-rendszerhez hasonló programot létrehozni a meglévő kultúranropológus, szociológus, valamint afrikai veteránok állományából a MH Civil Katonai Együttműködési és Lélektani Műveleti Központ égisze alatt. Idővel pedig a lehetőség szerint tovább bővíteni a képességet szociálpszichológus bevonásával.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Alan Nicol (2003): Water conflict and cooperation/Nile River basin.
http://waterwiki.net/index.php/Water_Conflict_and_Cooperation/Nile_River_Basin
 (letöltés ideje: 2012. 05. 17.)
- Ammon Mutembwa (1998): Water and the Potential for Resource Conflicts in Southern Africa. Global Security Fellows Initiative. Occasional Paper No. 3. Cambridge
<http://www.dartmouth.edu/~gsfi/gsfweb/htmls/papers/text3.htm> (letöltés ideje: 2012. 05. 17.)
- Besenyő János – Kis-Álmos Péter: Kelet-Afrika tengeri farkasai – A somáliai kalózok fénykora. Afrika Tanulmányok, 2009/3–4. szám, 45–58. oldal
- Besenyő János – Hetényi Soma Ambrus – Jagadics Péter – Resperger István: Országismertető: Csád. Székesfehérvár, 2010. Sereg Szemle” kiadvány
- Besenyő János – Gyarmati Ádám – Hetényi Soma Ambrus – Pető Gergő – Szijj Dóra – Resperger István: Országismertető: Kongói Demokratikus Köztársaság. Székesfehérvár, 2010. Sereg Szemle kiadvány
- Besenyő János: Országismertető: Szudán. Székesfehérvár, 2010. Sereg Szemle kiadvány
- Búr Gábor: Afrika-történeti tanulmányok. Mundus Kiadó, 2011
- Burundi country profile. (2012) BBC News <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13085064>
 (letöltés ideje: 2012. 05. 17.)
- Central African Republic country profile. (2012) BBC News
<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13150040> (letöltés ideje: 2012. 05. 17.)
- David Cook: Boko Haram: A prognosis. James Baker III. Institute for Public Policy Rice University, 2011. december 16.
- David Rohde (2007): Army Enlists Anthropology in War Zones. The New York Times
http://www.nytimes.com/2007/10/05/world/asia/05afghan.html?_r=2&incamp=article_popular_4&pagewanted=all (letöltés ideje: 2012. 05. 18.)
- DRC country profile. (2012) BBC News <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13283212>
 (letöltés ideje: 2012. 05. 17.)

- Egypt country profile (2012) BBC News <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13313370>
(letöltés ideje: 2012. 05. 17.)
- Ethiopia country profile (2012) BBC News <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13349398>
(letöltés ideje: 2012. 05. 17.)
- Gabriel Gatehouse (2012): Libya: Semi-autonomy declared by leaders in East.
<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-17271431> (letöltés ideje: 2012. 05. 17.)
- Glied Viktor (szerk.): Vízkonfliktusok – Küzdelem egy pohár vízért. Publikon Kiadó, Pécs, 2009
- Guinea-Bissau country profile (2012). BBC News <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13443186>
(letöltés ideje: 2012. 05. 17.)
- Jacob Kipp – Lester Grau – Karl Prinslow – Don Smith (2006): The Human Terrain System: A CORDS for the 21st Century. Military Review, Sept–Oct 2006
http://www.army.mil/professionalWriting/volumes/volume4/december_2006/12_06_2.html
(letöltés ideje: 2012. 05. 18.)
- Kis Álmos Péter – Besenyő János – Resperger István: Országismertető: Szomália. Székesfehérvár, 2010. Sereg Szemle” kiadvány
- M.E.N.D. (2012)<http://mendnigerdelta.com/> (letöltés ideje: 2012. 05. 17.)
- Mali country profile (2012) BBC News <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13881370>
(letöltés ideje: 2012. 05. 17.)